

KALP HÜCRELERİNDE Ca^{2+} HOMEOSTAZİSİ

Dr. İsmail MERAL*, Arş. Gör. Suat EKİN**

* Y. Y. Ü.V. F., Fiziyojji Anabilim Dalı, ** Y.Y. Ü. V. F. Biyokimya Anabilim Dalı

İzole edilmiş doku ve hücreler spesifik ilaç, hormon ve nörotransmitterlerin hücresel mekanizmalarını araştırmak için Amerika ve Avrupa'da oldukça fazla kullanılmaktadır. Hatta tek bir hücre izole edilerek ultraviyole ışığına duyarlı spesifik iyon boyaları ile boyanmakta ve kompüterize elektron mikroskobu ile çeşitli maddelerin hücre üzerindeki kimyasal etkileri incelenmektedir. İzole edilmiş hücreler ile çalışabilmek için ise o hücrede bulunan iyon kanalları ve transpor proteinlerinin fonksiyonları ve bu fonksiyonlara etki eden kimyasal, fiziksel ve farmakolojik etkilerin çok iyi bilinmesi gerekmektedir. Bu nedenle bir hücrede iyon homeostasisinin nasıl oluştuğunun tam olarak anlaşılabilmesi, ülkemizde de izole hücre kullanılarak yapılacak çalışmaların daha fazla yoğunlaşmasına neden olacaktır. Bu makale, bir kalp hücresinde Ca^{2+} homeostazisi ve bunda rol oynayan çeşitli iyon kanalları ve transport proteinleri hakkında özlu bilgi vermek ve ülkemizde bu tür çalışmalar yapan ve yapmak isteyen bilim adamları için bir kaynak teşkil etmek düşüncesiyle hazırlanmıştır.

Kalp Hücresinde Ca^{2+} homeostazisi üç yönden çok önemlidir (1):

1- Hücre uyarılmamış iken hücre içerisindeki Ca^{2+} konsantrasyonunu kontrol eder.

2- Hücresinin bir uyarım sonucu kontraksiyona uğramasını sağlar.

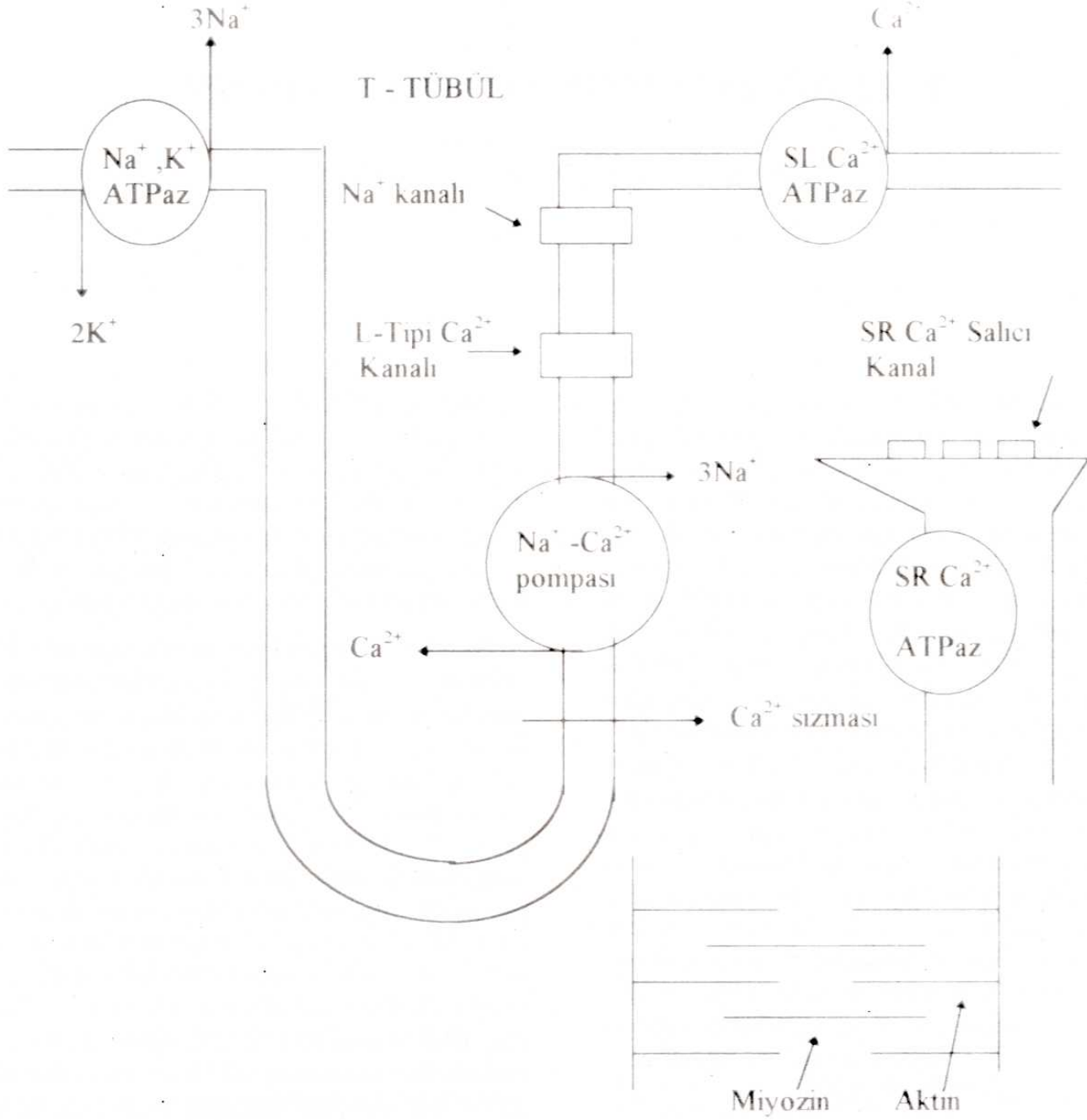
3- Kontraksiyondan sonra hücrelerin yeniden eski halini almasını sağlar.

1- Dinlenme devresindeki hücre içerisindeki Ca^{2+} konsantrasyonunun kontrol edilmesi:

Kalp hücresinde Ca^{2+} homeostazisinde rol oynayan çeşitli iyon kanalları ve transport proteinleri Şekil 1'de şematik olarak gösterilmiştir. Hücresinin dinlenme anında Ca^{2+} hücre içerisine hücre membranından sızarak girmesine rağmen ATP'ye bağımlı ve sarkolemmada bulunan Ca^{2+} pompası ile Na^{+} - Ca^{2+} pompası kalsiyumu hücre dışına pompalar (1).

Na^{+} - Ca^{2+} pompası hücresinin tüm yüzeyinde bulunmasına rağmen, antibiyotik bağlayıcı kısmı çoğunlukla hücresinin T-tübül kısmında yoğunlaşmıştır (2). Na^{+} - Ca^{2+} pompası çift taraflı çalışan bir pompadır ve hücresinin dinlenme halinde 3 Na^{+} iyonunu hücre içerisine, 1 Ca^{2+} iyonunu hücre dışına pompalar (3). Na^{+} - Ca^{2+} pompası membran potansiyelindeki değişimlere karşı da oldukça duyarlıdır. Hücre içerisinde Na^{+} konsantrasyonu arttığı zaman Na^{+} - Ca^{2+} pompası Na^{+} iyonunu hücre dışına ve Ca^{2+} iyonunu hücre içerisine pompalayarak hücre içerisindeki Ca^{2+} konsantrasyonunda artma ve Na^{+} konsantrasyonunda ise azalma olmuştur. Hücre içerisindeki Na^{+} konsantrasyonu büyük oranda Na^{+} K-ATPaz (Na^{+} pompası) tarafından kontrol edildiğine göre, Na^{+} pompası da Na^{+} - Ca^{2+} pompası için önemli bir regülatördür (1).

Na^{+} - Ca^{2+} pompasının aktivitesi başka birçok mekanizma tarafından kontrol edilir. pH'nın bu pompa üzerindeki etkisi Philipson ve ark. (4) tarafından çalışılmıştır. Bu araştırmaya göre asidoz Na^{+} - Ca^{2+} pompasını inhibe ederken alkaloz bu pompayı stimüle eder. Haworth ve ark. (5) ATP'de meydana gelen azalmanın bu pompayı inhibe edeceğini rat hücreleri kullanarak göstermiştir .

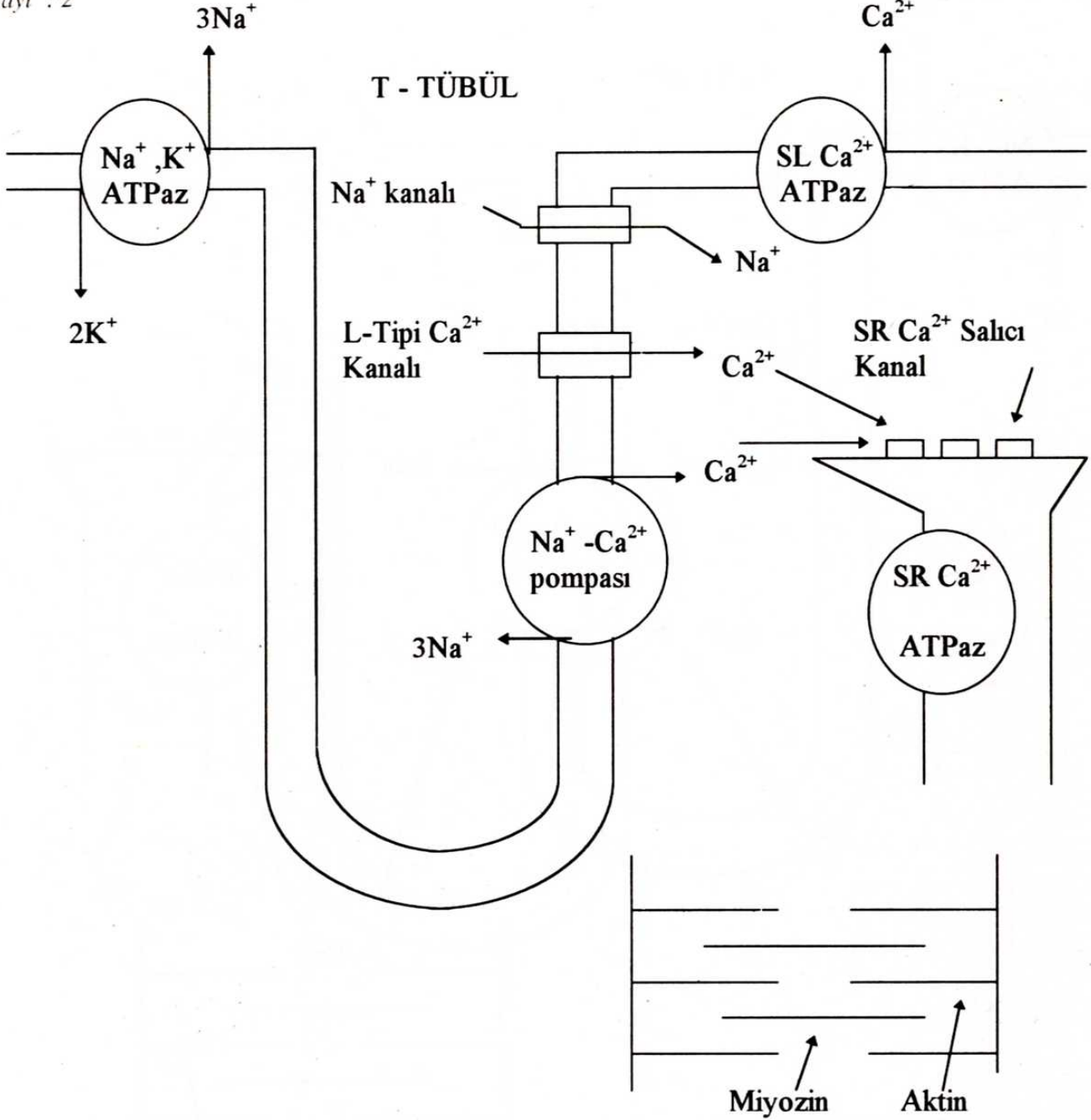
Şekil 1. Dinlenme halindeki kalp hücresinde Ca^{2+} homeostazisinde rol oynayan çeşitli iyon kanalları ve transport proteinlerinin şematik olarak gösterimi. SR, sarkoplazmik retikulum; SL, sarkolemma

Hücrenin dinlenme anında Ca^{2+} iyonunu hücre dışına pompalayan ayrıca bir de ATP'ye bağımlı ve sarkolemmada bulunan Ca^{2+} -ATPaz pompası vardır. Bu pompa birçok hücrenin plazma membranında bulunur ve ATP'nin hidrolizi sonucu açığa çıkan enerjiyi kullanarak Ca^{2+} iyonunu konsantrasyon yoğunluğunun çok olduğu hücre dışına pompalar (6). Ancak dinlenme anında hücre içindeki Ca^{2+} iyonunun %75'i Na^+ - Ca^{2+} pompası ve %

25'i ise Ca^{2+} -ATPaz pompası tarafından dışarı atılmaktadır (7). Bu nedenle Ca^{2+} -ATPaz Ca^{2+} iyonunun hücre dışına atılması için önemli olmasına rağmen, Na^+ - Ca^{2+} pompası ile mukayese edilirse etkisi azdır.

2- Kontraksiyonun Kontrol edilmesi

Kalp hücrelerinde kontraksiyon az miktardaki Ca^{2+} iyonunun plazma membranından geçerek sarkoplazmik retikuluma etki etmesi ve buradan ol-

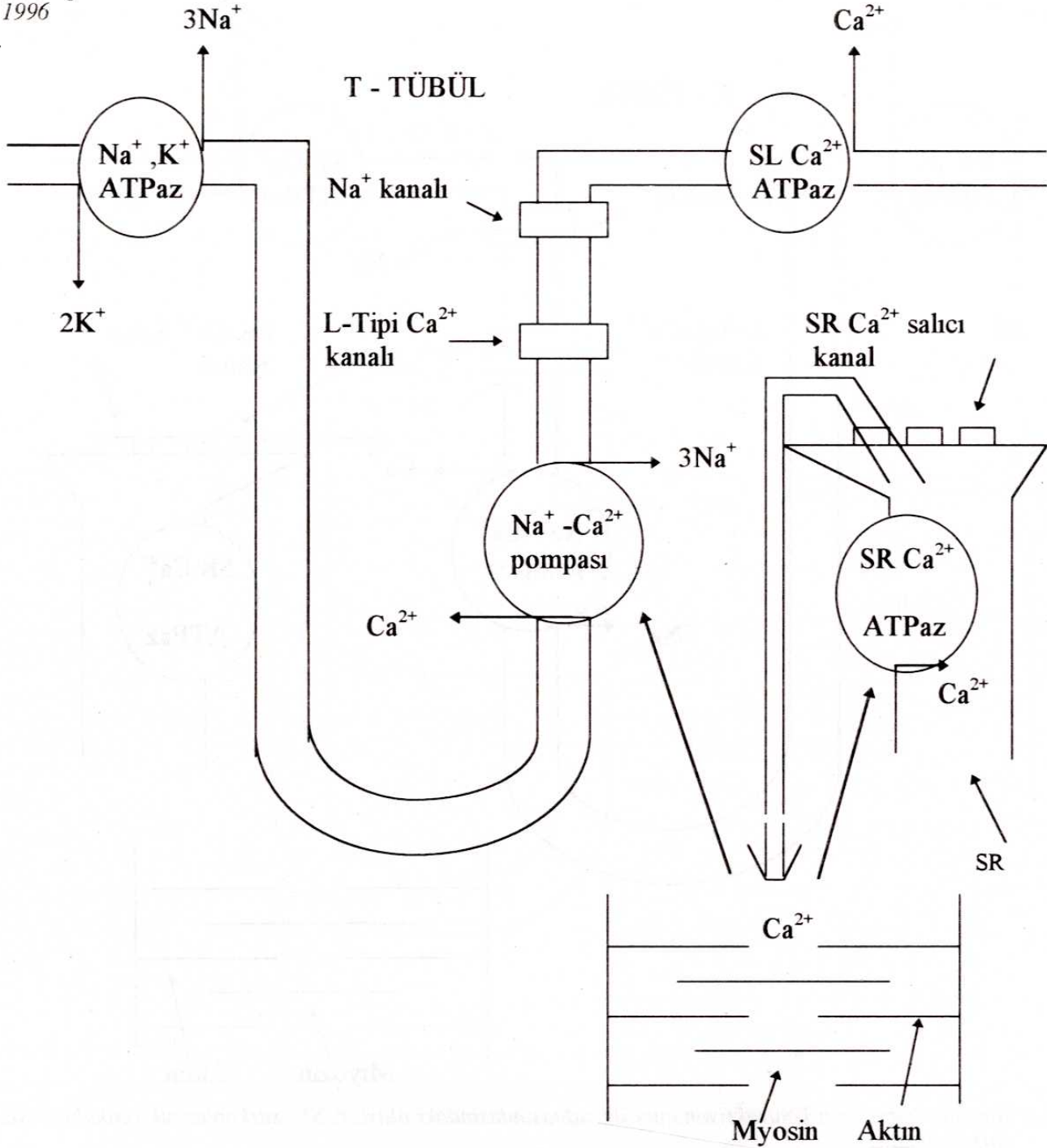

Şekil 2A. Bir kalp hücresinin kontraksiyonunun ilk safhasındasındaki olaylar. SR- sarkoplazmik retikulum; SL, sarkolemma.

dukça fazla miktarda Ca^{2+} salınması ile oluşur. Bu olay hücre membranının depolarize olması sonucu voltaja duyarlı Na^+ ve Ca^{2+} kanallarının açılması ile başlar. Na^+ hücre içerisine kanallarından girerek hücre içerisine girer ve hücre içerisindeki Ca^{2+} konsantrasyonunu artırır (8). Kontraksiyonların başlangıç döneminde ayrıca Na^+-Ca^{2+} pompası da $3Na^+$ iyonunu hücre dışına ve $1Ca^{2+}$ iyonunu hücre içine pompalar. Bir kalp hücresinin kontraksiyonunun ilk safhasındaki olaylar Şekil 2A'da gösterilmiştir.

L Tipi Ca^{2+} kanalı 5 alt ünitelerden oluşan oligomerik kompleks bir kanaldır (9). Bu alt üniteler α_1 , α_2 , β , γ ve δ 'dir. α_1 alt ünitesini kanalın temel yapısını oluşturduğu gibi, kanalın önemli fonksiyonlarının da oluşturmasını kontrol eder. Örneğin α_1 alt ünitesi en az 3 tane kanal antagonisti için bağlayıcı kısım içerir. Bunlar dihidropiridin reseptörleri, cAMP'ye bağımlı protein kinazlar için fosforilasyon kısmı ve porlardır (1).

L tipi Ca^{2+} kanallarının önemli bir özelliği 1-4 dihidropiridin maddeleri için reseptör içermeleridir

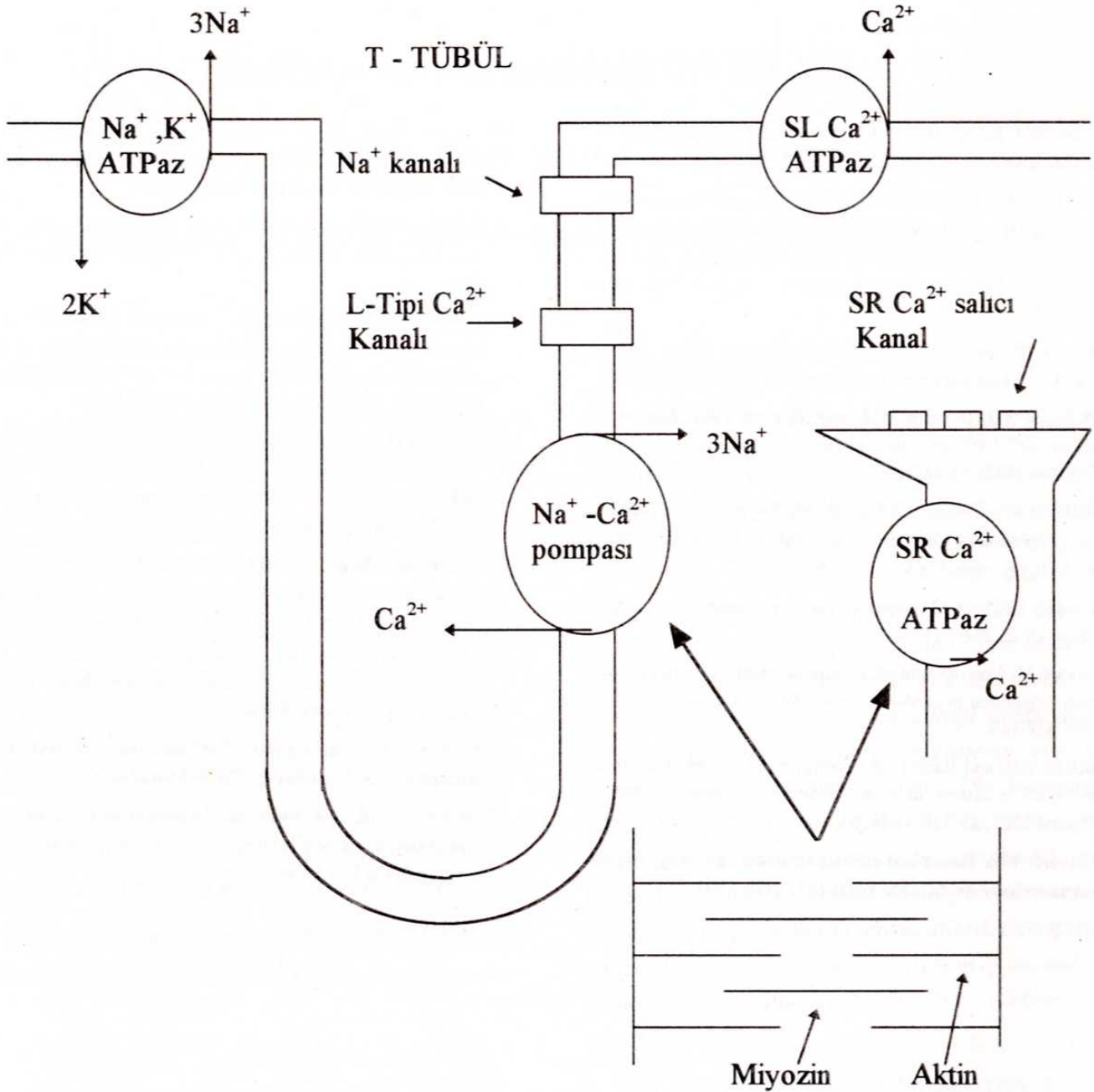
Şekil 2B. Bir kalp hücresinin kontraksiyonunun ilk safhasındaki olaylar. SR- sarkoplazmik retikulum; SL, sarkolemma.

(1). Bu maddeler agonist veya antagonist olabilir. Bir antagonist olan nifedipin bu kanallara bağlanınca aktivitelerini bloke (1) ve Ca²⁺ iyonunun bu kanallardan hücre içerisine girmesini inhibe etmektedir. Bu kanallar için bir agonist olan Bay K 8644 ise bu kanallara bağlanınca onları stimüle etmekte ve Ca²⁺ iyonunun hücre içerisine girmesini artırmaktadır (10).

Hücre içerisine L tipi Ca²⁺ kanallarından ve Na⁺-Ca²⁺ pompası ile giren Ca²⁺, sarkoplazmik retikulumdaki Ca²⁺ salınımını sağlayan kanallara bağlanarak (Şekil 2B) onları aktive eder (11) ve sar-

koplazmik retikulumdan fazla miktarda Ca²⁺ salınımına neden olur (Ca²⁺ tarafından oluşturulan Ca²⁺ salınımı). Bu kanallar kalsiyumun mikromolar konsantrasyonuna maruz kalınca açılırlar (12). Ayrıca metilksantinler, örneğin kafein (13), bu kanalları açarak Ca²⁺ salınımına neden olur ve intrasellüler Ca²⁺ konsantrasyonunda artış sağlar. Ryanodin ise düşük dozlarda (<10 M) bu kanalları açarken yüksek dozlarda bloke eder (14, 15).

Sarkoplazmik retikulumdan salınan Ca²⁺ (şekil 2B) Troponin C'ye bağlanarak kontraksiyonları başlatır (16). Kontraksiyon olmadığı zaman aktine bağlı

Şekil 3. Bir kalp hücresinin gevşemesi sırasındaki olaylar. SR- sarkoplazmik retikulum; SL, sarkoma.

olan troponin-tropomyozin kompleksi aktin ve miyozinin birbiri ile ilişki kurmasını önler. Kalsiyum, sarkoplazmik retikulumdan salınıncaya troponin C'ye bağlanır ve bazı konformasyonel değişiklikler oluşturarak aktin ile miyozinin ilişki kurmasını ve kontraksiyonun oluşmasını sağlar. Troponin C'nin kalsiyuma olan affinitesi düşük pH değerlerinde azalır (17). Ayrıca troponin I'nin cAMP'ye bağlı protein kinazları tarafından fosforilasyonu troponin C'nin kalsiyuma olan affinitesini azaltır. Bu nedenle sadece hücre içerisinde Ca^{2+} artmasına neden olan faktörler değil, bu kalsiyumun kontraktil proteinlere bağlanmasını etkileyen faktörler de kontraksiyonu etkilemektedir.

3- Hücrelerin kontraksiyondan sonra tekrar eski halini alması:

Kontraksiyon döneminde artan hücre içerisindeki Ca^{2+} konsantrasyonu sarkoplazmik retikulumda bulunan Ca^{2+} -ATPaz tarafından sarkoplazmik retikulum içerisine ve $Na^{+}-Ca^{2+}$ pompası tarafından hücre dışına alındıktan sonra calsequestrin tarafından bağlanır. $Na^{+}-Ca^{2+}$ pompası ise 1 Ca^{2+} iyonunu dışarı ve 3 Na^{+} iyonunu içeri pompalayarak hücre içerisindeki Ca^{2+} konsantrasyonunun azalmasına katkıda bulunur (1).

KAYNAKLAR

1. Barry WH, Bridge JHB. Intracellular calcium homeostasis in cardiac myocytes. *Circulation* 1993; 87: 1806-1815.
2. Frank JS, Mottino G, Reid D, Molday RR, and Philipson KD. Distribution of the $\text{Na}^+\text{-Ca}^{2+}$ exchange protein in mammalian cardiac myocytes: an immunofluorescence and immunocolloidal gold - labeling study. *J Cell Biol* 1992; 117: 337-345.
3. Reeves JP, and Hale CC. The stoichiometry of the cardiac $\text{Na}^+\text{-Ca}^{2+}$ exchange system. *J. Biol Chem* 1984; 7733-7739.
4. Philipson KD, Bersohn MM, and Nishimoto AY. Effects of pH on $\text{Na}^+\text{-Ca}^{2+}$ exchange in cardiac sarcolemmal vesicles. *Circ Res* 1982; 50: 287-293.
5. Haworth RA, Gökner AB, Hunter DR, Hegge JO, and Berkoff HA. Inhibition of Ca^{2+} influx in isolated adult rat heart cells by ATP depletion. *Cir Res* 1987; 60: 586-594.
6. Carafoli E. The Ca^{2+} pump of the plasma membrane. *J Biol Chem* 1992; 267: 2115-2118.
7. Cannel M. Contribution of sodium-calcium exchange to calcium regulation in cardiac muscle. *Ann N Y Acad Sci* 1991; 639: 428-443.
8. duBell WH, and Häuser SR. Voltage and beat dependence of the Ca^{2+} transient in feline ventricular myocytes. *Am J Physiol* 1989; 257: H746-H759.
9. Catterall WA. Functional subunit structure of voltage-gated calcium channels. *Science* 1991; 253: 1499-1500.
10. Sanguinetti MC, Krafe DS, and Kass RS. Voltage dependent modulation of Ca^{2+} channel current in heart cells by Bay K 8644. *J Gen Hphysiol* 1986; 88: 369-392.
11. Fabiato A. Calcium induced release of calcium from the cardiac sarcoplasmic reticulum, *Am J Physiol* 1983; 245: C1-C14.
12. Anderson K, Lai FA, Lin QY, Rousseau E, Ericson HP, and Meissner G. Structural and functional characterization of the purified cardiac ryanodine receptor -Ca^{2+} release channel complex. *J. Biol Chem* 1989; 264: 1329-1331.
13. Meissner G, and Hederson JS. Rapid Ca^{2+} release from cardiac sarcoplasmic reticulum vesicles is dependent on Ca^{2+} and is modulated by Mg^{2+} , adenine nucleotide, and calmodulin. *J Biol Chem* 1987; 262: 3065-3073.
14. Rousseau E, Smith JS, and Meissner G. Ryanodine modifies conductance and gating behavior of single Ca^{2+} release channels. *Am J Physiol* 1987; 253: C364-C368.
15. Meissner G. Ryanodine activation and inhibition of the Ca^{2+} release channel of sarcoplasmic reticulum. *J Biol Chem* 1986; 261: 6300-6306.
16. Moss RL. Calcium regulation of mechanical properties of striated muscle. *Circ Res* 1992; 70: 865-884.
17. Blanchard EM, and Solaro RJ. Inhibition of the activation and troponin calcium binding of dog cardiac myofibrils by acidic pH. *Cir Res* 1984; 55: 382-391.